

MIKROHISTORIAN MERKITYS OPETTAJUUDEN TUTKIMISESSA

Mallikansalaisuus on ollut opettajatutkimuksen keskeisiä käsitteitä 1980-luvun lopulta lähtien, jolloin koulutussosiologit määrittelivät sen tilastojen, säädösten ja mietintöjen avulla. Vaikka mallikansalaisen käsitettä on sen jälkeen käytetty paljon, se kaipaa vielä selvennystä. Viranomaistekstit eivät nimittäin kerro toteutuneesta mallikansalaisuudesta, eikä opettajan esimerkillisyyden rajoja pääse ruotimaan pelkän sallitun toiminnan tarkastelun avulla. Toteutuneen mallikansalaisuuden määrittäminen edellyttää siksi mikrohistoriallista tutkimusta.

Artikkelissani tuon esille mikrohistorian annin mallikansalaisuuskäsitteen määrittelylle. Mikrohistorian yksi peruslähtökohta on, että ilmiötä tutkitaan mikroskooppimaisen tarkasti. Uudenlaisten lähteiden ja lähteiden niin sanotun lähiluvun avulla pyritään saamaan selville asioita, joita makrotason tarkastelu ei paljasta. Tutkimuksen kohteena ovat usein poikkeukset, sillä ne kertovat myös tyypillisyydestä.

Artikkelissani 'poikkeuksellista tyypillisyyttä' edustaa opettaja Frans Nummi.¹ Hänen tarinansa avulla pyrin osoittamaan, miten paikallisyhteisö käytännössä määritteli mallikansalaisuutta.

Elämää mallikansalaisena

Frans Nummi valmistui kansakoulunopettajaksi Rauman seminaarista vuonna 1916. Hän sai opettajan paikan Mouhijärveltä, tutustui paikkakuntalaisiin, saavutti näiden hyväksynnän ja meni naimisiin alakoulussa työskentelevän kollegansa kanssa. Seuraavana vuonna hän lupautui työväestön valtuustoehdokkaaksi. Raittiusaatteessa Nummi oli niin ehdoton, että hän ei tyytynyt pelkästään hajottamaan talollisten viinapanuja vaan myös osoitti halveksuntansa juomareita ja näiden lapsia kohtaan. Kumpikin aate toi Nummelle vihamiehiä, jotka sitten kansalaissodan aikana yrittivät päästä hänestä eroon. Viha oli niin väkevää, että vastustajat yrittivät saattaa opettajan teloituskompanian eteen. Läheltä piti, ettei Nummea tuomittu. Kansalaissodan jälkimaininkien mentyä ohitse opettajaan kohdistunut viha laantui muttei hävinnyt kokonaan. Nummi ei viihtynyt enää Mouhijärvellä vaan muutti Eurajoelle saatuaan sieltä opettajanpaikan.

Kirjoitin Nummen kohtalosta Kansakoulunopettajat ja kapina -kirjassa. Tutkimuksessani selvitin punaisuussyytösten vaikutuksia opettajien asemaan paikallisyhteisössä ja näiden urakehitykseen. Vaikka Nummi oli antanut toiminnallaan aiheen syytöksiin, ei kansalaissodasta näyttänyt koituvan hänelle poliittista painolastia. Mouhijärveltä hän kuitenkin joutui lähtemään.

Silti Nummea voi pitää kansakoulunopettajan perikuvana: hän oli aktiivinen seura- ja yhdistystoiminnassa, osallistui paikallishallintoon ja ylläpiti yleishyödyllistä harrastustoimintaa. Nummi oli omaksunut seminaarissa jatkuvan kouluttautumisen periaatteen: hän opiskeli Jyväskylän kesäyliopistossa ja suoritti kasvatustieteiden laudaturopinnot sekä siveysopin ja dogmatikan tutkinnot. Lisäksi hän julkaisi tutkimuksia ja selvityksiä, muun muassa Eurajoen kouluoloista ja Satakunnan raittiusliikkeen vaiheista.²

Nummi edusti kansakoulunopettajana sitä, mitä kasvatustieteiden tutkijat ovat kuvanneet mallikansalaisen käsitteellä. Nummi näyttäisi olleen esimerkillinen sekä viranhoidossa että sen ulkopuolisessa toiminnassaan. Ansioluettelo puhuu selvää kieltään: Nummi toimi Suomi-yhtiön asiamiehenä ja matka-asiamiehenä, Kiukaisten ja muiden kuntien palovakuutusyhtiöiden asiamiehenä, postiaseman hoitajana, puhelinosuuskunnan hallituksen puheenjohtajana ja toimitusjohtajana, pienviljelijäin yhdistyksen johtokunnan jäsenenä, kunnanvaltuuston jäsenenä, kunnan tilien tarkastajana, kunnallisten ja valtiollisten vaalien vaalilautakunnan puheenjohtajana, terveydenhoitolautakunnan ja raittiuslautakunnan puheenjohtajana, kouluvaliokunnan ja kunnan verotuslautakunnan jäsenenä, raittiusyhdistyksen puheenjohtajana, sihteerinä ja rahastonhoitajana, Satakunnan raittiuspiirin piiritöimikunnan puheenjohtajana ja sihteerinä, Porin kaupungin kansakoulujen toivonliittotyön johtajana, pyhäkoulun opettajana sekä opettajayhdistyksen rahastonhoitajana ja johtokunnan jäsenenä.³

Nummen elämän lähempi tarkastelu muuttaa kuitenkin kiiltokuvaista vaikutelmaa hänestä. Riidat sävyttivät hänen taivaltaan. Vaikka lukuisat paikkakuntalaiset, oppilaiden vanhemmat ja johtokuntien jäsenet pitivät Nummea syyttömänä kärhämiin, jokin hänessä veti riitoja puoleensa. Seuraavassa tarkastelen Nummen opettajanuran synkkiä hetkiä. Tarkoitukseni ei ole toimia historian tuomarina vaan kuvata riitojen vaikutusta opettajan elämään ja hänen ympäristöönsä. Mallikansalaisen viitta kun ei helpolla pysynyt opettajan harteilla.

Käsirysystä oikeuteen

Kansalaissodan jälkeen Nummi muutti Eurajoelle uskoen jättävänsä vanhat kiistat taakseen. Työväenhenkisestä menneisyydestään ja raittiusaatteestaan hän ei kuitenkaan päässyt. Nummi oli taustaltaan epätavallinen opettaja: hän oli torppariperheestä ja ottanut osaa työväenyhdistyksen toimintaan. Eurajoella, josta hän oli kotoisin, hänen taustansa tunnettiin. Jotkut eurajokelaiset olivat valistaneet mouhijärveläisiä opettajansa menneisyydestä ennen kansalaissotaa. Samaiset henkilöt pitivät Nummen paluuta Eurajoelle epätoivottavana, varsinkin, kun Nummi ilmeisesti jatkoi veljeilyä paikallisen työväenyhdistyksen jäsenten kanssa.

Nummi yritti levittää Eurajoella myös raittiuden sanomaa. Tietävästi hän ei tuhonnut raittiuspoliisia viinapannuja, mutta viinan kiroista hän saarnasi koulussa ja sen ulkopuolella. Hän elvytti kuihtuneen raittiusaatteen ja sai mukaansa kymmeniä innokkaita. Varmaankin Nummi oli säilyttänyt holhoavan ja ylenkatsovan asenteensa juomareita kohtaan. Siten hän hankki taas vihamiehiä.

Nummi ei muisteluissaan puhu raittiusintonsa kielteisistä vaikutuksista. Jotkut hänen entiset oppilaansa sitä vastoin muistavat vieläkin opettajan raittiuspuuhien aiheuttaman kuohunnan.⁴ Nummi piti oikeutenansa kasvattaa paikkakuntalaisia raittiuteen vaikka väkisin. Nummen lailla moni muukin opettaja yritti samaan aikaan holhota viinaan langenneita. Kuortaneella työskennelleen kansakoulunopettajan kirje kertoo asennoitumisesta, jonka Nummikin oli omaksunut:

”Olen poliisina. Ei kukaan minua siihen valinnut ole, mutta kummin sopivissa ja sopimattomissa tilaisuuksissa vaanin kieltolain rikkojia sekä saatan heidät vastaamaan oikeuteen teoistaan. On peräti jännittävää kuljeskella pimeissä metsissä, ryömiä kinoksissa, pensaikoissa puikkelehtia, spriin myyjiä vakoilla. Eivät kaikki kyllä työtäni ihaile. Joku on ritarillisesti luvannut rintani luodilla lävistää, joku toinen kauniisti, kuumasti kätellä, mutta mitään ei vielä tähän mennessä ole kuulunut, eikä näkynyt. Ja toivottavasti minä ehdin vielä monen kauhuna kierrellä syksyn pimeinä pahoina iltoina.”⁵

Opettajien holhoava ja ylimielinen asenne viinan valmistajia ja käyttäjiä kohtaan nostatti tietenkin vihaa. Nummen omaksumat aatteet, ja hänen tapansa välittää niitä toisille johtivatkin hänet avoimeen konfliktiin paikkakuntalaisten kanssa. Keväällä 1928 opettajan ja erään veljeskolmikon välinen

sanaharkka johti käsirysyyn ja sittemmin käräjille. Ilmeisesti yksi veljeksistä oli nyrkillä ojentanut opettajaa, mutta muuten nujakka oli kuivunut kasaan. Nummi päätti kuitenkin läksyttää rettelöitsijöitä oikeudessa.⁶

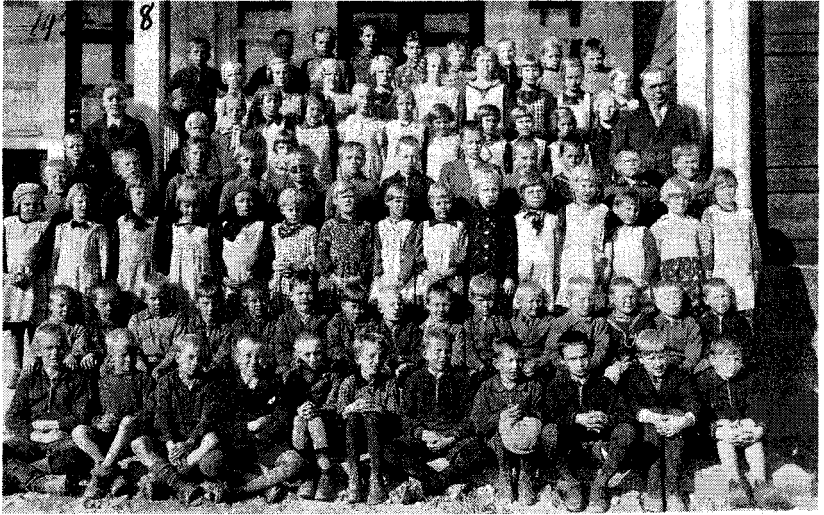
Valtaosa kansakoulunopettajista olisi toiminut toisin kuin Nummi. Opettajan piti olla yhteisöä rakentava eikä hajottava voima. Nuhteettomuuden ja esimerkillisyyden perikuvana pidetyn kansankynttilän ei oletettu julkisesti riitelevän, tai jos hän sotkeutuikin johonkin, oli asia yritettävä hoitaa hiljaisesti. Nummi oli kuitenkin erilainen opettaja – hän piti tiukasti kiinni oikeuksistaan. Hän oli nuorena nähnyt, miten Vuojoen lakan jälkiselvittelyt hoidettiin käräjillä. Oikeudessa oli sanottu myös viimeinen sana Mouhijärven maatalouslakosta, ja kansalaissodan jälkeen Nummi oli konkreettisesti oppinut käräjöimistöitä kamppaillessaan koulun johtokuntaa vastaan. Mouhijärvellä hän oli taitavasti huiputtanut vastustajiaan.⁷ Voitokas kamppailu oli kasvattanut hänen itseluottamustaan, mutta se oli myös kaiketi lietsonut hänessä uhmakkuutta.

Nummi uskoi saavansa vastustajansa hankalaan asemaan liioittelemalla näiden väkivaltaisuutta. Nummen mukaan veljeskolmikko oli pahoinpidellyt häntä seipäillä ja kivillä. Oikeuden oli kuitenkin vaikea uskoa vakavaan pahoinpitelyyn, koska Nummelle oli aiheutunut vain lieviä vammoja, jotka nekin olivat sittemmin parantuneet. Oikeus katsoi yhden veljeksistä syyllistyneen lievään pahoinpitelyyn ja Nummen väärään ilmiantoon. Nummelle määrättiin kahnauksesta sakot, mitä hän ei suostunut hyväksymään. Hän valitti oikeuden päätöksestä ja pitkitti asian käsittelyä. Lopullinen ratkaisu tuli vasta kolmen vuoden kuluttua, jolloin Turun hovioikeus päätti pitää alemman oikeusasteen päätöksen voimassa.

Kollegat toistensa kimpussa⁸

Riidan aikana Eurajoen Kuivalahden kylässä osapuolet ja näiden kannattajat kyräilivät toisiaan. Kauan ei Nummi ehtinyt viettää seesteistä elämää, kun hän sotkeutui uuteen rähinään. Tällä kertaa Nummi ei päässyt esittämään syytöksiä oikeudessa, vaan häntä itseään uhkasi joutuminen syytettyjen penkille.

Nummi riitaantui alakoulun opettajan kanssa. Opettajien keskinäiset riidat tekivät koulun johtokunnan puheenjohtajan mielestä koulutyön mahdottomaksi. Syksyllä 1933 tilanne kehittyi niin pahaksi, että alakoulunopettaja haastoi Nummen oikeuteen kunnianloukkauksesta. Sillä

Riidet sävyttivät Frans Nummen koulu-uran kahta ensimmäistä vuosikymmentä. Kalaholmasta Nummi löysi yhteisön, jonka kanssa hän tuli toimeen. Kuvassa koulun ensimmäiset oppilaat opettajiineen. Kalaholman koulun arkisto, Pori.

kertaa asia saatiin kuitenkin sovittua. Ilmeisesti kansakouluntarkastaja vetosi opettajiin, etteivät nämä keskinäisellä torailullaan vetäisi häpeään koko kansakoulua.

Sovun aikaa ei kestänyt kauan, sillä alakoulunopettaja keksi käyttää kasvattitytärtään bulvaanina. Nummi haastettiin uudelleen oikeuteen. Alakoulunopettaja selitti kansakouluntarkastajalle, ettei opettajien välinen riita nyt herättäisi huomiota, kun syyttäjänä toimi hänen kasvattinsa. Vaikka kumpikin osapuoli rekrytoi kyläläisiä vastustajansa mustamaalaukseen, tarkastaja ymmärsi, ettei jutusta olisi tarpeeksi ainesta oikeuskäsittelyyn. Hän saikin sovinnon aikaiseksi. Osapuolet olivat kuitenkin vain ymmärtäneet syytöstensä heppoisuuden ja päättäneet valmistautua seuraavaan yhteenottoon paremmin.

Nummen vastustajat iskivät ensin. Alakoulunopettaja oli saanut liittolaisen toisesta kollegastaan. Yhdessä naisopettajat alkoivat kahden kuu-kauden kuluttua pommittaa tarkastajaa Nummeen kohdistuvilla syytöksillä; milloin Nummi oli ilmoittanut väärät koulun alkamis- ja päättymispäivät, milloin hän taas oli järjestänyt väärin sairaan lapsen koulunkäynnin. Kun syytökset eivät näyttäneet tuottavan toivottua tulosta, Nummen vas-

tustajat kovensivat otteita. Toinen naisopettajista väitti kollegansa joutuneen Nummen väkivaltaisen uhkailun kohteeksi ja olleensa pakotettu siirtämään opetus koulurakennuksen yläkertaan. Tällaisiin syytöksiin tarkastajan oli jo reagoitava.

Nummi joutui tekemään selkoa toiminnastaan. Hän kielsi uhkailleensa kollegaansa ja väitti sen sijaan tämän häirinneen koulurauhaa. Nummi väitti vastustajiensa vainonneen häntä ja hänen perhettään vuosikausia. Nummella oli kokemusta kovasta pelistä, joten hän tiesi hyökkäyksen olevan paras puolustus. Hän pyrki tahraamaan vastapelurinsa maineen väittämällä syytöksiä esittäneen opettajan suuttuneen hänelle, kun hän oli ajanut kylästä siveetöntä ja paheellista elämää viettäneen kulkurin. Leimaavammin naimattomasta naisopettajasta saattoi tuskin vihjailia.

Myös sivulliset tempaistiin mukaan. Kumpikin osapuoli käytti lapsia lyömäaseina. Opettajat painostivat toistensa oppilaita, syyttelivät näitä kantelemisesta ja käyttivät todistajinaan. Lapset joutuivat myös konkreettisesti taistelutantereelle, kun kiistan toinen osapuoli piti tarkoituksella lapsia opetuksessaan yli ajan, jolloin nämä myöhästyivät toisen osapuolen oppitunneilta. Jotkut oppilaista kokivat tilanteen ahdistavana, toiset taas käyttivät sitä hyödykseen ja olivat luvatta pois koulusta.

Kiista kärjistyi. Toinen naisopettajista syytti Nummea jopa päiväkirjan raapimisesta. Asiattomat ja liioitellut syytökset saivat tarkastajan vihdoin asettumaan Nummen puolelle. Huhtikuussa 1935 tarkastaja nuhteli naisopettajia ja kehotti toista näistä etsimään töitä muualta. Erokehotuksen saanut opettaja ei kuitenkaan suostunut antamaan periksi. Hän ilmoitti tarkastajalle jatkavansa taistelua ”pahaa” vastaan. Tarkastaja oli ihmeissään, kun hänen arvovaltansa ei auttanut ratkaisemaan riitoja.

Nummi antaa periksi

Vaikka suuremmilta yhteenotoilta vältyttiin, opettajien väliset kiistat leimasivat Eurajoen Kuivalahden kylän elämää lähikuukausina. Tarkastaja näytti vihdoin saavan asian järjestykseen vuoden 1936 lopulla, kun riitelevät opettajat laativat hänen painostuksestaan kirjallisen rauhansopimuksen.

Rauhan aikaa ei taaskaan kestänyt pitkään. Jo seuraavan vuoden huhtikuussa sota oli taas täydessä käynnissä. Nummi huomasi tilaisuutensa tulleen, kun toinen naisopettajista syyllistyi oppilaan ruumiilliseen kuritukseen. Lääkäri tutki kurituksen kohteeksi joutuneen pojan ja totesi tällä vam-

moja, joiden takia poika oli vapautettava koulutyöstä. Naisopettajan vastustajat saattoivat pahoinpitelyn huoltolautakunnan tietoon, ja Nummi puolestaan kehotti koulun johtokuntaa pyytämään kansakouluntarkastajan tutkimusta. Nummi uskoi, että ruumiillisen kurituksen käyttäminen, varsinkin, kun siitä aiheutui ruumiinvamma, saattaisi riittää hankalan kollegan erottamisperusteeksi. Tämä onnistui kuitenkin välttämään tutkimukset jäämällä sairauden takia virkavapaalle lukukauden loppuun saakka.

Seuraavaan syksyyn mennessä pahoinpidelty poika oli taas kunnossa ja häly laantunut. Oleellisempaa tarkastajan ratkaisun kannalta oli kuitenkin se, että Nummi oli väsynyt riitoihin ja hakeutunut opettajaksi Poriin.⁹ Tarkastaja uskoi hankaluuksien johtuneen opettajien välisistä kiistoista ja päätti antaa pahoinpitelyyn syyllistyneen opettajan jatkaa virassaan. Sitä ratkaisua hän sai katua. Oppilaiden vanhemmat valittivat opettajan toiminnasta moneen otteeseen seuraavina vuosina. He väittivät tämän muun muassa kostavan lapsille riitaantumisensa vanhempien kanssa. Uusi kollega, jonka kanssa naisopettaja – totta kai – joutui riitoihin, arvioi tämän kostavan vuosien takaisia erimielisyyksiä viitaten vanhempien joutuvan nyt maksamaan Nummen tukemisestaan. Toisaalta on huomattava, etteivät lasten vanhemmatkaan olleet aivan viattomia. Monet heistä olivat asettuneet tukemaan Nummea ja yrittäneet vaikeuttaa naisopettajan työtä. Vanhempien asenne heijastui lapsiin, ja nämä taas osoittivat uppiniskaisuutensa opettajalle.

Esikuvaksi sopimaton

Riidat Eurajoen Kuivalahden kylällä kestivät vuosia. Kansakoulunopettajat eivät olleet yksin syyäpäitä kaikkiin riitoihin, mutta eivät he niitä yrittäneet vältelläkään. Missään nimessä opettajien toiminta ei ollut kansakoulun edun mukaista. Jälkikäteen arvioituna kansakouluntarkastajan olisi pitänyt lopettaa riidat alkuunsa. Hän ei kuitenkaan ollut kyllin hyvin perillä tilanteesta ja riitapukarit olivat poikkeuksellisen kovapintaisia pelureita, jotka osasivat joko välttää suoranaisia virkavirheitä tai kiertää niiden seuraamuksia. Mallikansalaisina en näitä opettajia pitäisi. Yhteisön rakentamisen sijasta he jakoivat sen kahdeksi toisiaan kyräileväksi leiriksi. Jos kylä oli kuulu villiydestään ja kotikasvatus retuperällä, kuten opettajat valittivat, heidän olisi pitänyt kaikin tavoin yrittää muuttaa tilannetta. Osa kyläläisistä oli kaiken lisäksi vastustanut kansakoulua ja kieltäytynyt laitta-

masta lapsiaan kouluun. Oppivelvollisuutta oli jouduttu toteuttamaan kärjähkausten voimalla.¹⁰ Taistelutantereeksi muuttunut kansakoulu varmaankin vain voimisti kansakoulun vastaista mielialaa.

Riidan toisen osapuolen, naisopettajien ja kyläläisten, toiminnan motiiveja en lähde pohtimaan. Se vaatisi oman tutkimuksensa. Nummen osuutta riitoihin on sitä vastoin syytä pohtia tarkemmin.

Peräänantamattomuutta voi pitää Nummen heikkoutena. Kansakoulunopettajan ihanteena pidettiin nöyrää yhteisön palvelijaa. Nöyryys ei kuitenkaan kuulunut Nummen hyveisiin. Hän piti kiinni omista arvoistaan ja yritti myös kasvattaa toisia niihin. Nummi halveksi heikkoluontoisia kyläläisiä eikä suostunut antamaan periksi asioissa, joissa hän koki olevansa oikeassa. Kansakoulunopettajan arroganssi herätti vastareaktion paikkakunnalla, jossa kansakoulun asema ei vielä ollut vakiintunut. Vastaavanlainen ilmiö on tuttu muualtakin, muun muassa Jämsästä, jossa opettajan liiallinen ylpeys johti tämän vainoon.¹¹ Oman esimerkillisyyden lisäksi opettajan odotettiin levittävän sivistystä ympärilleen, mutta toisaalta hänen täytyi myös pystyä suvaitsemaan muiden heikkouksia.

Sovinnollisuus kuului myös hyvän opettajan ominaisuuksiin. Monesti kansakoulunopettajat, jotka edustivat eräänlaista välittävää keskiluokkaa omistavan ja omistamattoman luokan välillä, toimivat tasapainottavana ja rakentavana voimana maaseudulla. Opettaja hyväksyttiin talollisten ja virkamiesten perustamien yhdistysten ja yritysten johtokuntiin, mutta hän johti myös työväen musiikki- tai lukuharrastuksia. Opettajan piti osata luovia ja joustaa hankalissa tilanteissa. Siihen hänellä olikin usein hyvät mahdollisuudet, sillä toimimalla eri osapuolten kanssa hän oppi ymmärtämään näiden ajattelua. Vaikka Nummen kohdalla suurimmaksi rasitteeksi olisi saattanut muodostua hänen työväenhenkisyytensä, näin ei kuitenkaan tapahtunut. Nummi ajautui muista syistä vastakkain kollegojensa ja kyläläisten kanssa. Nummi ei lähtenyt sovittelun vaan käräjöinnin tielle, mikä taas johtui kaikei hänen voitokkaista mutta traumaattisista kokemuksistaan kansalaissodan ajalta. Ennen pitkää hän ajautui valitsemallaan tiellä umpikujaan, ja hän joutui vaihtamaan ympäristöä vielä kerran. Hän joko oppi erehdyksistään tai sitten hänen luonteensa sopi paremmin kaupunkiympäristöön, jossa opettajan rooli työn ulkopuolella oli vähäisempi kuin maaseudulla. Porissa näet Nummi työskenteli menestyksekkäästi vuoteen 1954 saakka, jolloin hän siirtyi eläkkeelle.

Poikkeuksellisuus tyypillisyyden määrittäjänä

Yksittäisen opettajan tutkiminen saattaa tuntua hedelmättömältä, koska hänen avullaan ei voi tehdä yleistyksiä. Suomalaisessa opettajatutkimuksessa ollaan totuttu yleistämään tarkastelemalla kokonaisia opettajapolvia tilastojen avulla. Näin on luotu kuvaa kansakoulunopettajasta mallikansalaisena. Mallikansalaisuutta on myös määritelty lakien ja asetusten sekä erilaisten mietintöjen avulla.¹² Mallikansalaisuuden ilmenemistä opettajan työssä ei sen sijaan ole käsitelty muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Mallikansalaisuuden kattava todentaminen edellyttäisikin muistelututkimusten ohella kokonaista elämäkertatutkimusten sarjaa.

Toisaalta mallikansalaisuutta voi määrittää myös negatioiden kautta. Kun tarkastellaan opettajan hairahduksia ja rikkeitä, selviää, millaista käytöstä paikallisyhteisössä pidettiin opettajalle sopimattomana. Samalla taivoidaan myös hyväksytyin toiminnan rajat, eli eräänlaiset mallikansalaisuuden determinantit. Poikkeuksellisuus kertoo siis tyypillisyydestä.

Mikrohistoriallisille tutkimuksille on luonteenomaista tarkastella jotain tarkasti rajattua ilmiötä, esimerkiksi yksittäistä paikkakuntaa tai yksilöä. Yksityiskohtainen tarkastelu paljastaa asioita, joita makrotason tarkastelussa ei saa selville. Niin myös mallikansalaisuuden kohdalla. Poikkeustapaukset ovat hukkuneet massan alle. Mallikansalaisuutta rikkoneisiin opettajiin ei ole kiinnitetty huomiota, sillä heitä on pidetty kokonaisuuden kannalta epäolennaisina. Samalla sallitun toiminnan rajat ovat kuitenkin jääneet epäselviksi.

Saattoiko opettaja kuulua vapaakirkkoon, toimia työväenliikkeessä, olla osallistumatta paikkakunnan seura- ja yhdistystoimintaan tai vaikka käydä tansseissa? Näihin kysymyksiin ei saa vastausta asetuksista tai viranomaismääräyksistä. Saadakseen tietoa opettajaan kohdistuneista odotuksista ja yhteisön kontrollin keinoista tutkijan täytyy perehtyä paikallisyhteisön elettyihin ja koettuihin tapahtumiin. Opettajan kielletty ja sopimaton toiminta on tallentunut lähteisiin sallittua ja hyväksyttyä toimintaa runsaampana ja monivaihteisempana. Myös yhteisön kirjoittamattomat normit tulevat riitatapauksissa selkeinä esille. Siksi normeja rikkovat opettajat ovat tutkimuksen kannalta käytöksessään ja toimintatavoissaan esimerkillisiä opettajia hedelmällisempiä.

Frans Nummea voi pitää esimerkkinä 'poikkeuksellisesta tyypillisyydestä'. Hän ei ollut kansakoulunopettajan perusmalli vaan poikkeus kollego-

jensa joukossa, sillä niin moniin raskaisiin riitoihin hän sotkeutui. Vaikka Nummi edisti periaatteessa hyviä asioita, kuten raittiutta, hänen toimintatapansa suututti paikkakuntalaisia. Mouhijärvellä Nummi asettui työväestön puolelle, mitä paikallinen eliitti ei hyväksynyt. Kun Nummi lisäksi puuttui talollisten viinanpolttoon ja käyttäytyi ylimielisesti näitä kohtaan, hänestä yritettiin päästä eroon. Nummi ei tullut ympäristönsä kanssa toimeen myöskään Eurajoella. Hän ei onnistunut kompensoimaan nöyryyden puutetta muilla avuillaan.

Mallikansalaisuuteen kuuluviksi ominaisuuksiksi voidaan säädöksistä ja mietinnöistä määritellä muiden muassa hurskaus, uskollisuus, ahkeruus ja nuhteettomuus. Valitsemalla tutkimuksen kohteeksi Nummen kaltaisia poikkeuksellisuuksia on mahdollista selvittää, miten yhteisö tulkitsi nämä piirteet.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Jyväskylän yliopiston museo

Jyväskylän seminaarista vuonna 1919 valmistuneiden kansakoulunopettajien kiertokirja

Kalaholman koulun arkisto, Pori

Johtokunnan pöytäkirjat

Turun Maakunta-arkisto

Porin eteläisen piirin kansakouluntarkastajan arkisto

Kuulustelupöytäkirjat

KIRJALLISUUS

HEINO, ULLA, Eurajoen historia 3 (Kokemäki 1992).

KURVINEN, ONNI & LIIKANEN, SANTERI (toim.), Rauman seminaari 1896–1946. Muisto-
julkaisu (Helsinki 1947).

NUMMI, FRANS, Raittiusliikkeen vaiheita Satakunnassa (Pori 1965).

NUMMI, FRANS, Tiedon jakajia ja vastaanottajia. Kansanopetuksesta Eurajoella. Teok-
sessa Eurajoen pitäjän kirja (Rauma 1977), 294–320.

PELTONEN, MATTI, Mikrohistoriasta (Helsinki 1999).

RANTALA, JUUKA, Kansakoulunopettajat ja kapina. Vuoden 1918 punaisuussyötökset ja
opettajan asema paikallisyhteisössä. Historiallisia tutkimuksia 214 (Vammala
2002).

RINNE, RISTO, Kansanopettaja mallikansalaisena. Opettajuuden laajeneminen ja
opettajuuteen rekrytoitumismekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausai-
neiston ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia
A:108. 1986.

RINNE, RISTO, Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskun-
nallinen tausta sekä kulttuurinen että sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä
1980-luvun lopulle. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja
A:135. 1989.

SIMOLA, HANNU, Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludis-
kurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitok-
sen tutkimuksia 137 (Helsinki 1995).

Viitteet

¹ Poikkeuksellisen tyypillisyyden käsitteestä ks. Peltonen 1999.

² Nummi 1965 ja 1977

³ Kurvinen & Liikanen 1947, 353–354

⁴ Rantala 2002, 82.

⁵ Maria Valon kirje 3.9.1924 Jyväskylän seminaarista vuonna 1919 valmistuneiden
kansakoulunopettajien kiertokirjassa, Jyväskylän yliopiston museo.

⁶ Tappelunujakasta ja siitä aiheutuneista oikeusprosesseista ks. Kouluhallituksen
kirje Rauman piirin kansakouluntarkastajalle, Porin eteläisen piirin kansakoulun-
tarkastajan kuulustelupöytäkirjat, Turun maakunta-arkisto.

⁷ Rantala 2002, 86–89.

⁸ Seuraava esitys, ellei toisin mainita, pohjautuu Turun Maakunta-arkistoon sijoit-
ettuun Porin eteläisen piirin kansakouluntarkastajan arkistoon, jossa on kymme-
niä riitaan liittyviä kirjeitä, pöytäkirjoja yms.

⁹ Nummi valittiin johtajaopettajaksi uuteen Kalaholman kouluun 23 hakijan jou-
kosta toukokuussa 1937. Erityisesti koulun johtokuntaan teki vaikutuksen Num-
men vankka opettajakokemus. Kalaholman koulun johtokunnan pöytäkirja
2.5.1937, Kalaholman koulun arkisto, Pori.

¹⁰ Heino 1992, 405.

¹¹ Opettaja Isomäen tapauksesta ks. Rantala 2002, 106–134.

¹² Mallikansalaisuudesta ja sen määrittelystä ks. Rinne 1986, esim. 9; Rinne 1989, 70;
Simola 1995, 236–239